Raisa GALBEN

MODALITĂŢI DE REDARE A CAUZALITĂŢII ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Limba, ca fenomen eminamente social, se caracterizează prin universalii care denotă trăsăturile ei de sistem şi de structură, cum sunt categoriile de aspectualitate, modalitate, predicativitate, cauzativitate etc. Orice idiom, indiferent de apartenenţa sa genealogică sau tipologică, include asemenea categorii, exteriorizate, de regulă, prin mijloace eterogene.

Vom aborda aici noţiunea de cauzativitate (cauzalitate), menţionând, pentru început, că se manifestă ca o categorie semantică universală fundamentală, care are în limba română diferite modalităţi de redare.

Prin termenul **cauzalitate** este exprimată relaţia cauză – efect dintre două situaţii: o situaţie (acţiune) generează o altă situaţie (acţiune). Nu există cauză fără efect şi viceversa. În accepţie lingvistică, **cauzal** înseamnă „ceea ce exprimă o dependenţă motivată sau ceea ce se află în legătură cu exprimarea unei astfel de dependenţe; ceea ce are semnificaţie de motiv sau de imbold, exprimat prin mijloace sintactice...” [1, p. 193]. Astfel, putem vorbi despre relaţii cauzale, îmbinare de cuvinte cu sens cauzal (*datorită circumstanţelor*, *graţie împrejurărilor favorabile*), jonctive cauzale (*pentru că*, *fiindcă* ş.a.), propoziţie cauzală. De exemplu: (1) *Şi noi stăruim în această lume,* ***deoarece avem de împlinit jurăminte*** (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*).

Ch. Bally defineşte *cauzalitatea* drept „un raport cauzal-obiectiv asimetric unidirecţional (se stabileşte între *A* şi *B*, dar nu invers), tranzitiv (raportul de cauzalitate dintre *A* şi *B* – *B* şi *C* presupune şi raportul dintre *A* şi *C*)” [2, p. 110-111]. Raport de cauzalitate se stabileşte între două sau mai multe structuri predicative elementare, care, urmând o anumită consecutivitate ierarhică, formează o macrostructură cauzativă complexă de tipul S_1P_1 Cauz S_2P_2 Cauz S_3P_3 … şi reprezintă lanţul cauzalităţii A→B→C …, adică ceea ce se numeşte **situaţie cauzativă**.

Categoria noţională a cauzativităţii este, pentru limba română, o categorie latentă, care se află în structura semantică a verbelor cauzative sau a enunţului ce redă o situaţie cauzativă complexă de tipul: (2) *Eu am rugat-o să vină.* Constituenţii imediaţi ai **situaţiei cauzative** sunt, cel puţin, două microsituaţii, legate prin relaţii de cauzare sau de motivare (cauzal-efective). În acest caz, o situaţie generează o altă situaţie, are loc deci corelaţia cauză – efect. Microsituaţia cauzatoare (*Eu am* rugat) o vom numi **antecedent**, iar microsituaţia cauzată (*ea să vină*) – **consecinţă** a situaţiei cauzative. Examinând o serie de verbe cauzative, am constatat că semnificaţia acestora este alcătuită din următoarele elemente semanti-

BDD-A20845 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:42 UTC)

ce „*A* face aşa, ca *B* să devină *C*”, „*A* îl face pe *B* să îndeplinească o acţiune”, „*A* cauzează acţiunea, *B* o îndeplineşte”. Lanţul cauzativ este constituit în mod obligatoriu din cel puţin două verigi: **actantul 1** (sau declanşatorul, instigatorul) ce apare drept cauză a unei acţiuni, a unei stări sau modificări şi **actantul 2** ce apare ca executor al acţiunii (declanşate de actantul 1), obiectul stării sau al modificării.

Să analizăm câteva enunţuri care, deşi nu conţin verbe şi sintagme cauzative, redau, prin valoarea lor logico-semantică, înţelesuri subiectiv-modale, cum ar fi **îndemnul**, **rugămintea**, **ordinul** etc. Construcţiile de tipul acesta sunt utilizate pentru a exprima în mod indirect sensurile amintite mai sus. Prin acestea, locutorul X îi impune adresantului Y, prin vorbire, un anumit comportament, îl determină să îndeplinească o acţiune pentru a obţine rezultatul scontat. De exemplu:

(3) – *Nu vrei să mă plimbi cu trăsura mâine-seară? M-am plictisit într-un hal...* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*).

Enunţul dat, după cum indică semnul de punctuaţie de la sfârşitul lui, este unul interogativ. Structura interogativă însă nu este folosită doar pentru a întreba ceva, deoarece vorbitorul nu solicită un răspuns *da / nu*. Cel care întreabă urmăreşte, de fapt, scopul de a obţine ceva de la interlocutor, adică prin întrebare vrea să-l determine pe cel întrebat să-i satisfacă o anumită doleanţă. Acest fapt devine evident datorită enunţului imediat următor, din care aflăm că autorul lui, fiind foarte plictisit, ar dori să se plimbe. De aici rezultă că vorbitorul se adresează interlocutorului nu atât pentru a-i cere o informaţie, cât pentru a-şi exprima indirect dorinţa de a realiza o acţiune sau de a obţine ceva. Cu alte cuvinte, adresantului, printr-o solicitare politicoasă, i se impune un anumit mod de comportare în scopul obţinerii rezultatului aşteptat de locutor.

În construcţia interogativă analizată s-a încălcat relaţia directă dintre structura actului de vorbire (sintaxa sa interogativă) şi conţinutul lui (cerere de informaţie). Raportul structură – funcţie se deplasează, ceea ce are ca efect indicarea în enunţ a unor valori suplimentare. Întrebarea este doar parţială, deoarece structura interogativă cere un alt tip de răspuns decât *da / nu*. Parafrazând, am spune: (3*) *L-a întrebat dacă (nu) vrea s-o plimbe cu trăsura mâine-seară.* Am obţinut o enunţiativă cu vorbire indirectă, unde apar anumite modificări de ordin gramatical, care nu afectează însă conţinutul în ansamblu. După cum am mai menţionat, enunţul conţine în mod implicit o nuanţă suplimentară de sens: dorinţa de a obţine ceva. Această nuanţă semantică este exprimată în enunţul-invariantă prin mijloace suprasegmentale – intonaţia ascendent-descendentă şi două accente logice. Avem în faţă o formă de exprimare voalată sau indirectă a unei rugăminţi. Enunţul-transformă (3*) îşi modifică intonaţia (devine o propoziţie enunţiativă) şi accentul logic, ambele fiind înlocuite prin verbul *a întrebat,* cu o nuanţă cauzativă, care nu e cauzativ prin excelenţă. În enunţul nostru,

BDD-A20845 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:42 UTC)

acest verb poate fi substituit prin unul din verbele cauzative: *a cere*, *a ruga, a propune, a zice, a solicita, a ademeni, a îndemna, a provoca, a sugera, a tenta* ş.a.

Obţinem următoarea transformă: (3**) *L-a* ***rugat / îndemnat s-o plimbe*** *cu trăsura mâine-seară.* Verbul *a rugat* (*a îndemnat*) substituie intonaţia ascendent-descendentă din (4) (facem abstracţie de negaţia *nu*, deoarece aici ea nu poartă o încărcătură semantică, conferindu-i enunţului un anumit grad de afectivitate în corelaţie cu accentul şi intonaţia).

Considerăm că enunţul-transformă (3**) are un conţinut noţional-semantic echivalent cu enunţul-invariantă (3). Transforma (3*) este una intermediară între (3) şi (3**). Din anumite cauze, vorbitorul îşi anunţă în mod indirect intenţia, evitând exprimarea directă. Pentru aceasta sunt folosite cele mai diverse mijloace de exprimare, inclusiv cele suprasegmentale (intonaţia, accentul, topica), care uneori pot fi însoţite de diferite formule de politeţe, adverbe, interjecţii. Aşadar, intonaţia are o deosebită importanţă pentru definitivarea structural-semantică a propoziţiei, la exprimarea aspectului emotiv al vorbirii, la redarea nuanţelor modale.

Unii cercetători ca, de exemplu, John R. Searle [3, p. 195-222] consideră enunţurile întrebări cu valoare de îndemn ca fiind acte indirecte de vorbire (*indirect speech acts*). Acestea sunt cazurile în care vorbitorul, bazându-se nu numai pe cunoaşterea limbii de către locutor (adresant), ci şi pe experienţa lui extralingvistică (înţelegerea principiilor de construire a unui dialog, evaluarea condiţiilor prin care un act comunicativ poate fi sesizat), îşi exteriorizează în mod indirect (mediat) intenţia, evitând, în felul acesta, exprimarea directă. John Searle consideră că prin actul comunicativ indirect vorbitorul îi transmite conlocutorului un conţinut mult mai bogat decât cel care este exprimat explicit în enunţ [3, p. 195-222].

Vorbitorul recurge la enunţul-întrebare din anumite considerente. Acesta încearcă prin întrebare să evite enunţarea directă a rugăminţii sau a îndemnului. Structura semantică de adâncime dezvăluie semul **cauzativ** „deghizat" într-o structură interogativ-negativă de suprafaţă. Toate acestea ne sugerează ideea că la interpretarea construcţiilor în cauză trebuie să se ţină cont nu numai de structura lor sintactică şi de componenţa lexicală, ci şi de informaţia semantică, pragmatică, contextuală. Printre tipurile de structuri cu ajutorul cărora se exprimă în mod indirect îndemnul la acţiune *enunţurile-întrebări* constituie unul din mijloacele folosite mai des pentru acest scop. S. Corniciuc, explicând termenul „întrebări nonstandard" („aparente", „false", „fictive", „pseudoîntrebări"), susţine că „gama interogativelor ce nu aşteaptă o reacţie verbală (= răspuns)… este foarte vastă (ea va exprima o cerere, o poruncă, un îndemn, o invitaţie estompată, dar şi o constatare…)" [4, p. 46]. Prin modificarea formei de exprimare a intenţiei comunicative, se atenuează caracterul directiv al unui imperativ care, în anumite situaţii, ar putea afecta individualitatea destinatarului.

BDD-A20845 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:42 UTC)

Între structura unui enunţ şi funcţia sa de comunicare există o relaţie de dublu sens: pe de o parte, formele lingvistice semnalizează intenţii de comunicare ale vorbitorilor, pe de altă parte, vorbitorii, în virtutea unor intenţii comunicative, recurg la anumite forme lingvistice. Formularea enunţurilor prezintă anumite particularităţi, deoarece vorbitorul este constrâns de sistemul limbii date, precum şi de modalităţi specifice de contextualizare. Ca să fim mai expliciţi, vom analiza un enunţ care, după părerea noastră, implică anumite dificultăţi în ceea ce priveşte definitivarea structural-semantică şi segmentarea în unităţi sintactice.

(4) – *Să nu care cumva să îndrăzniţi să spuneţi altfel decât cum vreau eu. Să staţi, să mâncaţi şi să beţi cu mine şi cu baba* (M. Sadoveanu, *Baltagul*).

Verbul de bază are forma modului conjunctiv, exprimând îndemnul, la care se mai adaugă valoarea prohibitivă. Vorbitorul interzice, nu-i permite adresantului să îndeplinească acţiunea. Ideea de interdicţie este exteriorizată cu ajutorul locuţiunii *să nu care cumva să îndrăzniţi*, care, de fapt, echivalează semantic cu **vă interzic să...* La reproducerea vorbirii directe trebuie să ţinem cont de acest fapt, pentru ca enunţul-variantă să exprime cât mai adecvat intenţia vorbitorului: (4*) *Le-**a interzis** să facă altfel...*

Am obţinut o sintagmă cauzativă cu două centre predicative, dintre care unul, şi anume verbul cauzativ *a interzis*, se află în mod implicit în propoziţia invariantă. La reproducerea vorbirii directe trebuie să ţinem cont de acest fapt, pentru ca enunţul-variantă să exprime cât mai adecvat intenţia vorbitorului.

După cum observăm, operaţia de transpunere în vorbire indirectă este însoţită atât de modificări de ordin fonetic şi gramatical, cât şi lexical. Reproducerea vorbirii directe devine posibilă în cazul dat numai datorită prezenţei verbului cauzativ *a interzice*. Odată cu aceasta se reduce gradul de afectivitate a enunţului. Din punctul de vedere al structurii logico-semantice, transformele-variante sunt echivalente cu invarianta, diferă doar structurile lexico-gramaticale. Avem de faţă o neconcordanţă între forma logică şi forma gramaticală, când diferenţele de suprafaţă sunt nerelevante din punct de vedere logic, ele maschează asemănări de adâncime. Este aici caz de **sinonimie sintactică** pe care cercetătoarea L. Lăzărescu o defineşte ca pe „o relaţie dintre două sau mai multe enunţuri sau dintre două sau mai multe părţi de enunţ, care satisface trei condiţii obligatorii: 1) enunţurile în întregime sau părţile de enunţ să aibă formă diferită; 2) enunţurile în întregime sau părţile de enunţ să transmită aceeaşi informaţie semantică; 3) enunţurile în întregime sau părţile de enunţ să îndeplinească aceeaşi funcţie sintactică“ [5, p. 36-38].

Coexistenţa în limbă a formelor sinonimice oferă vorbitorilor o selecţie lingvistică mai largă, în funcţie de felul în care decurge procesul de comunicare interumană sau de circumstanţele oricărui act comunicativ.

În contextul celor expuse

BDD-A20845 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:42 UTC)

mai sus, vom examina încă un exemplu.

(5) – *Să fiţi cu ochii în patru – comandă Aglae – ...Noaptea asta stăm aici, că n-o fi foc* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*).

În primul enunţ, forma de conjunctiv a verbului-predicat exprimă un ordin, deci la o eventuală transformă vom utiliza verbul cauzativ adecvat: (5*) *Le-a* ***ordonat / poruncit*** *să fie cu ochii în patru.*

Duritatea poruncii exprimate prin verbul la conjunctiv în (5) se manifestă mai pregnant datorită prezenţei în enunţul următor a unui verb la timpul prezent cu valoare de viitor[1]. Indicatorii lexicali *noaptea asta* marchează un sens de viitor cert. În intenţia de a sublinia interesul vorbitorului la realizarea acţiunii, autorul utilizează forma persoanei I, plural, care mai arată că locutorul este convins de realizarea acţiunii, tonul acestuia fiind ultimativ, poruncitor. Luate în accepţie largă, perechile de enunţuri sunt echivalente semantic: „o persoană cauzează acţiunea altei persoane". Componentul semantic *a cauza* este comun pentru ambele construcţii care reprezintă următoarea relaţie: „influenţa unei persoane asupra alteia cu scopul de a cauza o acţiune de răspuns". Actul de vorbire are un caracter stimulator şi se prezintă ca mobil al unei alte acţiuni cu ajutorul căruia vorbitorul îl îndeamnă / determină / stimulează pe interlocutor să îndeplinească acţiunea.

E de observat că şi unele verbe modale, cum ar fi *a putea, a vrea, a dori, a trebui*, au funcţii comune cu verbele cauzative. Astfel, şi unele, şi altele sunt sinonime cu imperativul, fiind utilizate în acte de vorbire cu caracter stimulator (de îndemn). Să ilustrăm cele expuse:

(6) – *Tinere, văd că nu mai vii pe la noi să-l ajuţi pe Titi al meu.* ***Poţi să vii*** *neinvitat* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*).

(6*) *…Îţi* ***permit să vii*** *neinvitat*.

Avem de faţă o cauzare indirectă. Caracterul situaţiei cauzative exprimate printr-un enunţ ce conţine un verb modal (în cazul dat, vorba e de verbul *a putea*) este determinat de însuşi verbul, forma gramaticală a acestuia, precum şi de organizarea sintactică a propoziţiei.

Verbul *a putea* la persoana a II-a, sing. şi pl. poate fi interpretat în două feluri: ca verb ce exprimă o permisiune sau o propunere, aşa cum se întâmplă în (6). Acelaşi verb, la modul condiţional-optativ, timpul prezent, uneori cu forma negativă, plasat într-o construcţie interogativă, va exprima o rugăminte:

(7) ***(N)-aţi putea să-mi comunicaţi*** *unele detalii?*

Rugămintea mai poate fi exprimată şi prin enunţuri cu verbul *a vrea* la persoanele I şi a II-a:

(8) *Aş vrea să-mi spui = Te rog să-mi spui*.

(9) *N-ai vrea să-l întâmpini mâine? = Te-aş ruga să-l întâmpini mâine.*

Verbele modale, în special la forma de condiţional-optativ, exprimă îndemnul mult mai voalat, într-un mod mai puţin categoric decât verbele cauzative. Este vor-

---

[1] Este vorba despre aşa-numitul **prezent futural** [Vezi: 6, p. 230].

BDD-A20845 © 2005 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:42 UTC)

ba despre aşa-numita solicitare politicoasă.

În concluzie, unele verbe modale ce semnifică posibilitatea, necesitatea sau dorinţa pot deveni echivalente noţional-semantice ale verbelor cauzative şi prezintă forme indirecte de exprimare a intenţiilor comunicative. Afinităţile dintre cele două categorii de verbe sunt evidente.

Într-un model chomskyan de tipul *Aspects*, al cărui specific, la nivelul componentului transformaţional, îl constituie caracterul semantic vid al transformărilor, este asigurată explicarea fenomenului sinonimiei sintactice prin considerarea unei singure structuri de adâncime, căreia îi corespund mai multe structuri de suprafaţă [vezi: 7, p. 25]. Existenţa unei singure structuri de adâncime determină echivalenţa semantică a structurilor de suprafaţă.

Am vrea să credem că notele noastre vor putea servi drept punct de reper pentru studierea limbii ca activitate de comunicare, pentru interpretarea vorbirii dialogate. După cum se ştie, în cadrul actului comunicativ, locutorul rosteşte enunţul cu o anumită intenţie: să transmită o informaţie, să obţină o informaţie sau să determine pe cineva să facă ceva. Pentru acest scop, locutorul îşi alege mijloacele de expresie în funcţie de circumstanţele concrete ale actului comunicativ. Se impune aşadar o corelaţie între intenţia comunicativă a emiţătorului şi efectul asupra receptorului. Emiţătorul „trebuie să opteze pentru acea formă a enunţului care serveşte în modul cel mai eficient scopurilor sale, dejucând rezistenţa probabilă a celui cu care discută, menajându-i susceptibilitatea şi creându-i impresia că îi lasă libertatea de a alege interpretarea care îi convine” [8, p. 2]. În felul acesta, un vorbitor abil va şti să evite situaţiile jenante, care i-ar crea interlocutorului o impresie mai puţin plăcută, ceea ce, în ultimă instanţă, ar pune în pericol realizarea unor intenţii ale emiţătorului.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Ахманова, О. С., *Словарь лингвистических терминов*, Moscova, 1969.

2. Bally, Ch., *Linguistique générale et linguistique française*, 4-ème éd., Berne, 1965.

3. Серль, Дж., *Косвенные речевые акты* // Новое в зарубежной лингвистике, вып. XXII, Moscova, 1986.

4. Corniciuc, S., *Valori semantico-stilistice ale interogaţiei retorice*, Chişinău, Universitatea de Stat din Moldova, 1999.

5. Lăzărescu, L., *Structuri sintactice sinonime în limba română* // Revistă de Lingvistică şi Ştiinţă Literară, 1994, nr. 3.

6. Marin, V., *Stilistică şi cultivare a vorbirii*, Chişinău, 1991.

7. Vasiliu, E.; Golopenţia-Eretescu, S., *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, 1970.

8. Ionescu-Ruxăndoiu, L., *Conversaţia: structuri şi strategii*, Bucureşti, 1995.

BDD-A20845 © 2005 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:42 UTC)